

האלו שנאמרו בסיני, עם עוד מקצת התורה שנשכחה עקב היציאה לגלות], וחזרו הנביאים האחרונים ויסדום על פי הדיבור.⁽²⁾

ותמהינן: ומי אמר רבי יוחנן הכי, שנשכחו ההלכות בבבל עקב הגלות?

והאמר רבי יוחנן לבני ארץ ישראל, לאחר שהתברר לו שבני בבל בקיאים בתורה יותר מאשר בני ארץ ישראל [עיין רש"י]:

בתחילה — "תורה דלכוון" אמרי. הייתי סבור שהתורה מצויה אצלכם בשלימותה יותר מאשר היא מצויה אצל בני בבל שסבלו מהגלות.

אבל עתה נוכחתי לדעת כי התורה בשלימותה — דלכוון היא! מצויה היא בשלימות אצלם, היות וחכמתם של תלמידי החכמים שגלו עם יכניה עמדה להם.

ומשנינן: לא קשיא.

ב-תמ כאן — במקדש, היא מהלכה למשה מסיני.

כאן — בגבולין, היא מיסוד נביאים.

אמר רבי אמי: ערבה —

אצריכה שיעור. כפי שיבואר להלן.

ב. ואינה ניטלת אלא בפני עצמה, שאין אוגדים עמה דבר נוסף, כדי שיהיה מוכח שהיא ניטלת לשם מצות ערבה.

ג. ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב.

והוינן בשתי ההלכות האחרונות: כיון דכבר אמר מר [רבי אמי, בהלכה השנייה] "אינה ניטלת אלא בפני עצמה", כדי שיהיה מוכח שהחא ניטלת לשם מצות ערבה, הרי פשיטא היא ההלכה השלישית, דאין אדם יוצא בערבה שבלולב, לפי שהיא אינה ניטלת בפני עצמה. ולמה הוצרך רבי אמי לאומרה!?

ומשנינן: מהו דתימא, הני מילי שאין יוצא בערבה שבלולב, רק היבא דלא אנבחה וחדר אנבחה, שלא הגביה תחילה את הלולב לשם מצות לולב וחזר והגביהו עם הערבה האגודה בו לשם מצות ערבה, אלא רק הגביה את הלולב פעם אחת לצורך מצות לולב, שאז אינו יוצא בהגבהה זו ידי מצות ערבה, למרות שהערבה אגודה בו, לפי שלא ניכרת הגבהת הערבה לשם מצות ערבה.

אבל אם אנבחה לשם לולב וחדר אנבחה לשם מצות ניטלת ערבה — אימא לא יהיה בכך חיסרון, שהרי בכך שחוזר ומגביה פעם שניה לצורך קיום מצות ערבה, מוכח שמקיים בנטילה השניה מצות ערבה.

קא משמע לן שהיותו והערבה אגודה בלולב, אין הוא יוצא בה.

ורב חסדא אמר רבי יצחק: אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב.

ועתה מבארת הגמרא את ההלכה הראשונה:

למשה מסיני.

והקשו הערוך לנר והרש"ש ועוד אחרונים,

2. רש"י מוסיף שאחרי השכחה יסדום על פי הדיבור, כי אחרת כיצד היה לזה תוקף של הלכה

וכמה הוא שיעורה של הערבה?

אמר רב נחמן: שלשה בדי ערבה, ובכל בד יהיו עלין לחין.

ורב ששת אמר: אפילו עלה אחד ובד אחד.

והניחה הגמרא שכונת רב ששת לומר אפילו עלה אחד בלא בד, ובד אחד בלא עלה.

ופרכינן: וכי עלה אחד בלא בד, ובד אחד בלא עלה סלקא דעתך לומר שיוצא בו ידי נטילת ערבה? והרי עלה אחד ללא בד לא ניכרת נטילתו כלל.

ומשנינן: אלא אימא: אפילו עלה אחד בבד אחד.

אמר אייבו: הוה קאימנא קמיה עמדתי לפניו דרבי אלעזר בר צדוק, ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה.

שקיל רבי אלעזר בר צדוק את הערבה, הביט חביט⁽¹⁾ נענע בה — ולא בריך עליה, היות וקסבר שמנהג נביאים הוא, ואין מברכים על המנהג, שאינו יכול לומר "וצונונו".

אייבו וחזקיה, בני ברתיא בתו דרב, אייתו ערבה לקמיה דרב.

חביט חביט נענע רב בערבה ולא בריך עליה.

קא סבר: מנהג נביאים הוא.

אמר אייבו: הוה קאימנא קמיה דרבי אלעזר בר צדוק. אתא לקמיה ההוא גברא.

אמר ליה: קרייתא ויושביהם אית לי.

וכן פרמיא אית לי, יש לי כרמים, וגם זיתא אית לי.

ואתו בני קרייתא בשביעית, ומקשקשין עודרין עבורי בכרמיא שלי [וכפי שיבואר להלן], ואוכלין בשכר זאת בזיתא. ואינם מפקירים אותם.

ושאלתי היא: האם אריך, טוב לעשות כך, או לא אריך?

אמר ליה רבי אלעזר בר צדוק: לא אריך. אסור לעשות כן, היות ואתה פורע להם את שכר עבודתם בקרקוש [המותר, וכפי שיבואר] בכרמים שלך על ידי תשלום בפירות שביעית, ונמצאת עושה סחורה בפירות שביעית. והם לא הותרו אלא לאכילה.⁽²⁾

1. לדעת רש"י החבטה האמורה כאן היא נענע. אך לדעת הרמב"ם [הלכות לולב ז כב] הכונה היא לחבטה בקרקע או בכלי מספר פעמים.

2. יש לעיין מהו האיסור, והרי פירות שביעית הן הפקר, והיו יכולים לאכול את הזיתים גם אם לא היו מקשקשים את כרמיו, ואין הוא פורע את חובו בפירות שביעית!?

ועיין בערוך לנר שאכן ביאר שאין זה איסור

ממסכת תמורה, שמבואר שם שלא היתה אפשרות לחזור ולשאול מן השמים את ההלכות מסיני שנשתכחו בזמן אבלו של משה היות ו"לא בשמים היא".

והחזון איש כתב שכל חכם קיבל את שכלו בסיני, ולכן אם נשתכחו פרטי הלכה למשה מסיני, יכולה הבנתו של החכם שפוסקים על פיו, להיות בעלת תוקף כמו הלכה למשה מסיני. [עיין ב"פרקי אמונה והשקפה" המלוקטים מהחזון איש].

הוה קא שביק ליה ואזיל, בשעה שהיה אותו אדם הולך עוזב את המקום והולך לדרכו, אמר רבי אלעזר בר צדוק: כדו כבר הויתי דיירי הייתי מתגורר בארעא הדא בארץ זו ארבעין שנין, ולא חמיתי ועדיין לא ראיתי בר אינש שמהלך בארחן דתקנן, בדרכים ישרות, כדין כמו אדם זה.⁽³⁾

בינתיים, הדר חזר אותו אדם ואתי ובא, ואמר ליה: מאי מיעבד, מה אעשה כדי שאוכל לעדר את כרמי על ידי הפועלים [כדין]?

אמר ליה: אפקר זיתיא לחשוביא, הפקר את עצי זיתך לעניים, דהיינו, אין לך פתרון לשלם להם בזיתים. ותן להם פריטיא פרוטות בשכרם לקשקושי כרמים.

והוינן בה: וקשקושי כרמים בשביעית מי שרי?

והא תניא: [שמות כג] "והשביעית תשמטנה, ונמשתה". ודרשינן:

תשמטנה — מלקשקש, מלעדור סביב העצים.

ונמשתה — מלסקל את האבנים, על ידי השלכתם מהשדה.

אמר רב עוקבא בר חמא: תרי מיני קשקושי הוו, אחד מותר ואחד אסור.

קשקוש אחד הוא לפתומי פילי, לסתום את

הבקעים שבאדמה, שהעידור הזה נועד לכסות השרשים כדי שלא ייבש האילן, וזה מותר לפי הטעם, שיתבאר להלן, שכל דבר שאינו נעשה להשבחת האילן וגידולו, אלא רק כדי להחזיקו ולהעמידו שלא ייבש, מותר לעשותו בשביעית.

וקשקוש אחד הוא לצורך אברויי אילני, שנועד להשביחם [על ידי ריכוך הקרקע סביבם — לשון שני ברש"י], וזה אסור.

ומבאר רב עוקבא: אברויי אילני — אסור.

סתומי פילי — שרי.

וכיון שהביאה הגמרא את דבריו של אייבו אודות רבי אלעזר בר צדוק, ממשיכה הגמרא להביא עוד מימרא של אייבו, בשמו.

אמר אייבו משום רבי אלעזר בר צדוק: אל יהלך אדם בערבי שבתות כשהוא חוץ לביתו יותר ממהלך שלש פרסאות, ואז ישבות בעוד היום גדול, ויכין לעצמו את סעודת השבת.

אמר רב כהנא: לא אמרן אלא כאשר הוא מהלך בדרך כדי להגיע לביתיה. שעדיף לו לשבות בדרכו ולא להגיע סמוך לשבת לביתו, כי שמא לא יכינו לו בביתו מאכל לשבת [כיון שיראו שאינו מגיע מבעוד יום], ואם יבוא לביתו ויווכח שלא הכינו עבורו סעודת שבת, הוא יכעס עליהם.

והתורה אסרה שינהג אדם בדרך שירבה הונו מפירות שביעית, מהאמור "לאכלה" ולא לסחורה [וכמבואר בש"י לעיל מ א].

3. גדלותו של אותו אדם היא בכך שלא המשיך לשאול כיצד ינהג למעשה הלאה, אלא הלך מיד

מעיקר הדין אלא רק שנראה כמערים על איסור שביעית. ולכן גם היה לשון שאלתו אם טוב לעשות כן ולא שאל אם מותר לעשות כן.

אך מלשון רש"י משמע שהאיסור הוא מעיקר הדין, שנמצא זה מרבה הונו מפירות שביעית, שהרי בדרך זו אינו צריך לשלם להם שכרם,

אמר ליה רב נחמן:

מח-א וכי לייבשן ללולבין הוא צריך, ולכן הוא מח-א שוטחן בשכיבה על גג האיציטבא? והרי לולב יבש פסול!

אלא אימא: היו סודרין את הלולבים על גב האיציטבא, שהיו משעינים אותם זקופים על הכותל של האיציטבא.

אמר רחבא אמר רבי יהודה: הר הבית — סטיו כפול היה. היה בנוי שורות של איציטבאות, זו לפניו מזו, סטיו לפניו מסטיו.

מתניתין:

א. מצות ערבה — כיצד?

מקום היה למטה מירושלים, ונקרא מוצא.

היו יורדין לשם, ומלקטין משם מורביות ענפים של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח.

וראשיהן של המורביות היו כפופין על גבי המזבח.

תקעו, והריעו, ותקעו — משום שמחה.

בכל יום מששת ימי החג הראשונים היו מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים: אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא.

אבל אם היה מהלך לאושפיזיה, למקום אכסניה, הוא יכול להמשיך להלך עד סמוך לשבת, היות ואמאי על מה הנקיט, על האוכל שהוא נושא עמו בדרכו, הוא סמך, ולא יכעס עליהם אם לא יהיה לו אוכל מוכן על ידי בני הבית של אכסנייתו, כי אינו סומך על סעודתם.

ואיכא דאמרי כך אמר רב כהנא: אם הוא מהלך בערב שבת לאכסנייה, פשיטא שלא יהלך יותר משלש פרסאות, כי שמא לא יכינו לו כלום [ולפי לשון זאת בגמרא, אין אדם סומך על האוכל שנושא עמו].

ולא נצרכא לחדש את דינו של אייבו בשם רבי אלעזר בר צדוק אלא שאפילו אם הוא מהלך לביתיה, ששם תמצא לו סעודה, אם רב ואם מעט, שהרי בני ביתו שם, בכל זאת לא יהלך אליהם, אלא ישבות מבעוד יום כדי שלא יבוא לכעוס.

אמר רב כהנא: בדידי הוה עובדא, בי אירע מעשה, שהגעתי לביתי סמוך לשבת, ואפילו סעודה מועטת של כסא דהרסנא, דגים קטנים הטבולים בקמח ומטוגנים בשומן שלהם — לא אשכח, לא נמצאה עבורי.

שינינו במשנה: מצות לולב כיצד.

תני תנא שנה התנא [אמורא השונה את המשניות והברייתות לפני חכמים] את לשון משנתנו קמיה דרב נחמן, בשינוי לשון:

סודרין הלולבים על "גג" האיציטבא [במקום "על גב האיציטבא"].

גם בשם ר' ישראל סלנטר].

להפסיק את המעשה האסור ורק לאחר מכן בא לשאול כיצד הוא יכול לנהוג. [אחרונים, ומובא